

ОСОБЛИВОСТІ ДОВІРЧОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, ВИЗНАНОЇ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ, РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

FEATURES OF THE PROPERTY TRUST MANAGEMENT OF THE UNKNOWN THE ABSENT PERSON: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF UKRAINE, REPUBLIC OF MOLDOVA AND RUSSIAN FEDERATION

Некіт К.Г.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті досліджено особливості довірчого управління майном безвісно відсутньої особи. Проведено порівняльний аналіз правового регулювання управління майном безвісно відсутньої фізичної особи в Україні, Республіці Молдова, Російській Федерації та деяких європейських країнах. На підставі проведеного аналізу запропоновано низку рекомендацій з вдосконалення українського законодавства.

Ключові слова: довірче управління, безвісно відсутня особа, опіка.

В статье исследованы особенности доверительного управления имуществом безвестно отсутствующего лица. Проведен сравнительный анализ правового регулирования управления имуществом безвестно отсутствующего физического лица в Украине, Республике Молдова, Российской Федерации и некоторых европейских странах. На основании проведенного анализа предложен ряд рекомендаций по совершенствованию украинского законодательства.

Ключевые слова: доверительное управление, безвестно отсутствующее лицо, опека.

In this article the features of the property trust management of unknown the absent person are investigated. The comparative analysis of legal regulation of the property trust management of unknown the absent person in Ukraine, the Republic of Moldova, the Russian Federation and some European countries is carried out. On the basis of the carried-out analysis recommendations about improvement of the Ukrainian legislation are offered.

Key words: trust management, unknown absent person, guardianship.

Постановка проблеми. Довірче управління майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою, встановлюється з метою захисту майнових інтересів цієї особи та осіб, що знаходяться з останньою у цивільних правовідносинах. Правові положення про довірче управління майном є принципово новими для цивільного законодавства країн пострадянського простору. Раніше охорона майнових інтересів безвісно відсутніх осіб у вказаних країнах забезпечувалася за допомогою інституту опіки, але останнім часом ефективність опіки над майном безвісно відсутньої особи піддалася переосінці. У таких країнах, як Республіка Молдова, Російська Федерація управління майном безвісно відсутніх здійснюється на підставі норм інституту довірчого управління майном. У законодавстві України збереглося положення про те, що над майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою, встановлюється опіка, і лише у випадку, якщо вказана особа була підприємцем, призначається управитель майном, що використовувався у підприємницькій діяльності, з яким укладається договір управління майном.

Стан дослідження. Проблемам довірчого управління майном були присвячені праці Р. А. Майданика, І. В. Венедиктової, Ю. В. Курпас, Л. Ю. Міхасевої, Д. Ю. Нікітіна, Д. В. Петеліна та інших вчених, проте, дана тема вивчена ще недостатньо. До того ж до сьогодні не робилося спроб проведення порівняльного аналізу законодавства України, Республіки Молдова і Російської Федерації з питання довірчого управління майном безвісно відсутньої особи.

Метою статті, враховуючи вищевикладене, є порівняльний аналіз положень українського, молдовського і російського законодавства про довірче управління майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою, визначення спільних тенденцій розвитку даного інституту в країнах пострадянського простору та існуючих відмінностей, а також виявлення теоретичних та практичних проблем, що виникають в даній сфері і пошук можливих шляхів їх рішення.

Вклад основного матеріалу. Аналіз норм інституту управління майном безвісно відсутньої особи в зарубіжних країнах континентального права, дозволяє дійти ви-

сновку про те, що управління майном безвісно відсутніх в цих країнах здійснюється на підставі норм інституту законного представництва в таких його формах, як опіка, піклування і довірче управління.

У деяких зарубіжних країнах діють спеціальні закони про безвісну відсутність. Так, у Німеччині застосовується Закон «Про безвісну відсутність», в якому детально врегульовані відносини, пов'язані з управлінням майном безвісно відсутньої особи. Крім того, Цивільний кодекс Німеччини містить спеціальні положення, що стосуються управління майном у разі безвісної відсутності подружжя, а також окрему норму про піклування щодо відсутньої повнолітньої особи, місце перебування якої невідоме (ст.ст. 1454, 1911 ЦК Німеччини) [1].

У Цивільному кодексі Франції правовому регулюванню відносин, пов'язаних з управлінням майном безвісно відсутньої особи, присвячено окремий титул «Про безвісно відсутніх», де передбачається, що суддя має право призначити одного або декілька родичів або, у разі потреби, будь-яких інших осіб для представництва особи, відносно якої встановлена презумпція безвісної відсутності, для здійснення її прав або для здійснення будь-якого акту, який може її стосуватися, а також для управління всім або частиною її майна (ст. 113 ЦК Франції) [2].

Відповідно до положень французького цивільного законодавства, при призначенні управителя майном, суддя визначає, залежно від значності майна, суми, які необхідно щорічно виділяти на утримання сім'ї або на сімейні витрати, а також встановлює порядок оплати витрат з управління майном і винагороди, що може призначатися тому, на кого покладається представництво і управління майном особи, щодо якої встановлена презумпція безвісної відсутності. Згодом суддя має право у будь-який час, у тому числі і за власною ініціативою, відкликати доручення, дане призначеній таким чином особі, а також прийняти заходи до заміни останньої (ст.ст. 114, 115 ЦК Франції) [2].

Також ст. 121 Цивільного кодексу Франції передбачено, що управитель майном безвісно відсутньої фізичної особи не призначається у разі, коли остання залишила довіреність, достатню для її представництва і управління її

майном.

Отже, у європейських країнах відносини, пов'язані з управлінням майном безвісно відсутньої фізичної особи, знайшли своє детальне врегулювання. У законодавстві вказаних країн цьому питанню присвячені спеціальні закони або окремі розділи Цивільних кодексів, положення яких висвітлюють всі важливі питання, які можуть виникнути при встановленні управління майном безвісно відсутньої особи.

У країнах пострадянського простору правове регулювання відносин з довірчого управління майном безвісно відсутньої особи на сьогоднішній день далеко не так досконало врегульовані. Пояснюється така ситуація новизною даної конструкції і відсутністю широкої практики її застосування. Положення про довірче управління майном безвісно відсутньої особи досить часто є суперечливими, оскільки в такій ситуації укладається договір довірчого управління майном, який був розроблений переважно для використання в підприємницькій діяльності і багато в чому не враховує специфіку управління майном при визнанні особи безвісно відсутньою.

Порівняльний аналіз законодавства України, Республіки Молдова та Російської Федерації щодо довірчого управління майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою дозволив виявити спільні тенденції розвитку даного інституту у вказаних країнах пострадянського простору і відзначити існуючі відмінності.

Так, спільними для законодавств згаданих країн є наступні положення. Довірче управління майном безвісно відсутньої особи пов'язане з встановленням на підставі рішення суду факту безвісної відсутності фізичної особи. При цьому під безвісною відсутністю розуміють сукупність досліджених і встановлених судом фактів, що дають підставу визнати особу безвісно відсутньою [6, с. 36]. Такими фактами є, по-перше, відсутність в місці проживання особи відомостей про місце її перебування, по-друге, спливу одного року з моменту, коли про особу були отримані останні відомості (ст. 43 ЦК України, ст. 49 ЦК РМ, ст. 42 ЦК РФ) [3; 4].

Ініціаторами укладення договору довірчого управління майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою є, як правило, зацікавлені особи. Такими зацікавленими особами можуть бути чоловік чи дружина, утриманці, кредитори особи, визнаної безвісно відсутньою.

Довірчим управителем за договором довірчого управління майном безвісно відсутньої особи можуть бути будь-яка особа, за винятком органів державної влади і місцевого самоврядування. Довірчим управителем може бути також зацікавлена особа, за заявою якої особа визнається судом безвісно відсутньою (наприклад, родичі безвісно відсутньої особи, кредитори). Призначення довірчого управителя здійснюється органом опіки та піклування, який повинен враховувати можливість майбутнього довірчого управителя забезпечити належне управління майном на користь безвісно відсутньої особи та третіх осіб (ст. 54 ЦК України, ст. 50 ЦК РМ, ст. 43 ЦК РФ) [3; 4].

З урахуванням того, що довірче управління майном особи, визнаної безвісно відсутньою, спрямовано не тільки і не стільки на збереження та примноження цього майна на користь безвісного відсутньої особи, але також і на задоволення вимог кредиторів, утримання осіб, яких безвісно відсутня особа зобов'язана утримувати за законом, вигодонабувачами за таким договором є як сама безвісно відсутня особа, так і треті особи, майнові інтереси яких задовольняються за рахунок майна безвісно відсутньої особи, переданого в довірче управління [5, с. 37].

Установником управління майном безвісно відсутньої особи виступає орган опіки та піклування (ст. 54 ЦК України, ст. 50 ЦК РМ, ст. 43 ЦК РФ) [4, 5]. При цьому необхідно враховувати певну специфіку такого договору, оскільки у таких випадках орган опіки та піклування, що

виступає установником управління, не може отримувати деяких прав та обов'язків, що звичайно виникають при встановленні довірчого управління майном. Наприклад, орган опіки та піклування не має права на відшкодування збитків, заподіяних управителем, або на отримання майна у разі припинення довірчого управління. Таким правом володіє тільки власник майна. Тому сторони в договорі обов'язково повинні вказати вигодонабувача. Відповідно, такий договір завжди буде договором на користь третьої особи.

Зміст договору довірчого управління майном особи, визнаної безвісно відсутньою, визначається органом опіки та піклування і довірчим управителем (ст. 54 ЦК України, ст. 50 ЦК РМ, ст. 43 ЦК РФ) [3; 4]. Управитель має право на передбачену договором винагороду і відшкодування понесених у зв'язку зі здійсненням управління витрат, але, у свою чергу, несе відповідальність за заподіяні його діями збитки (ст.ст. 1042, 1043 ЦК України, ст. ст. 1057, 1058 ЦК РМ, ст. ст. 1022, 1023 ЦК РФ) [3, 4].

Суттєвим недоліком цивільних законодавств України, Республіки Молдова та Російської Федерації є відсутність положень про відповідальність органу опіки та піклування за збитки, заподіяні неналежним вибором довірчого управителя або неналежним контролем за його діями. Виділяється доцільним законодавче закріплення спеціальних положень про відповідальність органу опіки та піклування за вибір довірчого управителя і за неприйняття мір при вчиненні управителем дій, що призвели до втрати майна безвісно відсутньої особи або заподіяння їй інших збитків [6, с. 3].

Особливістю договору довірчого управління майном у випадках встановлення управління майном безвісно відсутньої особи проявляється також у тому, що, крім загальних підстав, такий договір припиняється також у разі якщо фізична особа, що була визнана безвісно відсутньою, з'явилася або одержано відомості про місце її перебування.

Щодо відмінностей у правовому регулюванні відносин, пов'язаних з управлінням майном безвісно відсутньої особи, в Україні, Республіці Молдова та Російській Федерації, то проведений аналіз дозволив виявити характерну рису підходів законодавців вказаних країн до правового регулювання цих відносин.

Зіставлення положень російського та молдовського законодавства не виявляє істотних відмінностей в підході до правового регулювання відносин довірчого управління майном особи, визнаної безвісно відсутньою. Основною відмінністю можна назвати лише закріплене російським законодавцем уточнення про те, що з майна безвісно відсутньої особи, переданого в управління, надається утримання особам, яких безвісно відсутня особа зобов'язана утримувати, і сплачуються борги по зобов'язаннях безвісно відсутньої особи (ст. 43 ЦК РФ). Причому дане положення піддається критиці з боку російських правознавців.

Так, Д. Ю. Нікітін вважає, що положення абз. 2 п. 1. ст. 43 ЦК РФ, згідно з яким, довірчий управитель може вчиняти щодо майна безвісно відсутньої особи лише обмежене коло дій (надавати утримання особам, яких безвісно відсутня особа зобов'язана утримувати, і сплачувати борги по зобов'язаннях безвісно відсутньої особи), не відповідають нормам п. 2 ст. 1012 ЦК РФ про право управителя здійснювати будь-які юридичні та фактичні дії. Тому, вважає науковець, абз. 2 п. 1. ст. 43 ЦК РФ необхідно виключити із ст. 43 ЦК РФ [5, с. 36]. Отже, вказані положення не можна вважати вдалими та такими, що можуть бути запозичені українським законодавцем.

Що стосується українського законодавства, то для нього характерною є своя специфіка, яка виявляється в тому, що довірче управління майном безвісно відсутньої фізичної особи, відповідно до цивільного законодавства України, встановлюється тільки щодо майна, яке використовується у підприєм-

ницькій діяльності (ст. 54 ЦК України). Для решти випадків українським законодавцем передбачено встановлення опіки над майном (ст. 44 ЦК України). Проте останнє положення представляється неактуальним для сучасних економічних умов, оскільки довірче управління дозволяє досягти більшої ефективності і надійності при здійсненні управління майном безвісно відсутньої особи, ніж опіка.

Отже, з урахуванням того, що довірче управління майном набагато більш ефективно, ніж опіка, забезпечує майнові інтереси осіб, представляється доцільним врахувати і законодавчо закріпити можливість передачі майна безвісно відсутніх осіб у довірче управління, скоригувавши належним чином положення ЦК України про опіку над майном особи, визнаної безвісно відсутньою, а також ст. 1029 і ст. 1035 ЦК України.

У зв'язку з викладеним представляється доцільним доповнити ст. 44 ЦК України положенням про можливість встановлення довірчого управління щодо майна фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої невідоме, у разі, якщо таке майно потребує постійного управління.

Разом із тим, безперечним плюсом українського законодавства в порівнянні з молдавським і російським є положення про те, що орган опіки та піклування здійснює контроль за діяльністю управителя майном відповідно до правил про контроль за діяльністю опікуна та піклувальника, що дозволяє уникнути свавілля з боку управителя, наприклад, здійснення правочинів, спрямованих на зменшення майна безвісно відсутньої особи (ч. 3 ст. 54 ЦК України).

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що положення цивільного законодавства України, Респу-

бліки Молдова та Російської Федерації у питаннях регламентації відносин, пов'язаних з управлінням майна безвісно відсутньої фізичної особи багато в чому схожі, але разом із тим характеризуються певною специфікою, на яку доцільно звернути увагу з метою вдосконалення правового регулювання вказаних відносин. Зокрема, за результатами проведеного аналізу можуть бути запропоновані наступні рекомендації з вдосконалення українського законодавства.

По-перше, оскільки у випадках встановлення довірчого управління щодо майна безвісно відсутніх осіб, як правило, не відбувається використання майна з метою отримання прибутку, довірче управління у таких випадках може здійснюватися на безоплатній основі. У зв'язку з зазначеним представляється доцільним викласти ч. 1 ст. 1029 ЦК України у такій редакції: «За договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителю) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується здійснювати від свого імені управління цим майном на користь установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача)». При цьому слід викласти ч. 1 ст. 1042 ЦК України у такій редакції: «Управитель виконує свої обов'язки за плату, якщо інше не передбачене законом або договором. Управитель також має право на відшкодування необхідних витрат, зроблених ним у зв'язку з управлінням майном». Крім того, щоб уникнути суперечностей при допущенні можливості встановлення довірчого управління майном на безоплатній основі, слід скоригувати положення ст. 1035 ЦК України так, щоб розмір і форма винагороди управителю не вважалися істотними умовами договору довірчого управління майном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гражданское уложение Германии: Вводный закон к Гражданскому уложению / [пер. с нем. ; сост. В. Бергман]. – [2-е изд., доп.]. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 415 с.
2. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / [пер., коммент. и справ. аппарат В. Захватаева ; отв. ред. А. Довгерт]. – К. : Истина, 2006. – 968 с.
3. Гражданский кодекс Российской Федерации. Части первая и вторая. С постатейными материалами из практики Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. – М. : НОРМА – ИНФРА, 1999. – 832 с.
4. Гражданский кодекс Республики Молдова : Закон Республики Молдова от 6 июня 2002 года // Официальный монитор Республики Молдова. – 2002. – № 82–86. – Ст. 661.
5. Никитин Д. Ю. Особенности договора доверительного управления имуществом гражданина, признанного безвестно отсутствующим / Д. Ю. Никитин // Российский судья. – 2006. – № 10. – С. 35–36.
6. Колосов Д. Ю. Субъекты договора доверительного управления имуществом / Д. Ю. Колосов // Юрист. – 2004. – № 10. – С. 2–4.

УДК 347.53

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ

LAW ENFORCEMENT AS A SPECIAL SUBJECT OF COMPENSATION FOR DAMAGES CAUSED DUE TO CORRUPTION

Ніжинський С.С.,

здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

Наукова стаття присвячена комплексному вивченню поняття правоохоронних органів як спеціального суб'єкта відшкодування шкоди, завданої внаслідок корупційних діянь, одним з основних завдань яких є ведення боротьби із організованою злочинністю і корупцією з урахуванням положень цивільного законодавства України. Проаналізовано ряд нормативно-правових актів, що регулюють відносини щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок корупційних діянь правоохоронними органами, а також внесено ряд пропозицій до чинного законодавства України.

Ключові слова: правоохоронні органи, корупційні діяння, відшкодування.

Научная статья посвящена комплексному изучению понятия правоохранительных органов как специального субъекта возмещения вреда, причиненного в результате коррупционных действий, одной из основных задач которых является ведение борьбы с организованной преступностью и коррупцией с учетом положений гражданского законодательства Украины. Проанализирован ряд нормативно-правовых актов, регулирующих отношения по возмещению вреда, причиненного в результате коррупционных действий правоохранительными органами, а также внесен ряд предложений с действующим законодательством Украины.

Ключевые слова: правоохранительные органы, коррупционные действия, возмещения.